

EFEKAT PREDUZETNIČKOG OBRAZOVANJA NA RAZVOJ PREDUZETNIČKIH SPOSOBNOSTI MLADIH

THE EFFECT OF ENTREPRENEURSHIP EDUCATION ON THE ENTREPRENEURIAL SKILLS OF YOUNG PEOPLE

Dr Mirjana Radović Marković, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd, mradovic@gmail.com

Dr Mitar Lutovac, Univerzitet Union-Nikola Tesla, Fakultet za poslovno industrijski menadžment, Beograd, gsmmitar@gmail.com

Slađana Vujičić, MA, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd, sladjanakonto@gmail.com

Sažetak

Razvoj preduzetničkog talenta je od izuzetnog značaja za održavanje konkurentskih prednosti na globalnom tržištu i u uslovima nove ekonomije, koja je katalizovana inovacijama. Stoga je među naučnicima, edukatorima i kreatorima ekonomske politike, postala sve jasnija uloga kvalitetnog preduzetničkog obrazovanja i njegovo negovanje u cilju razvoja preduzetničkog talenta među mladima.

Abstract

The development of entrepreneurial talent is of paramount importance when it comes to sustaining competitive advantage on the global market, in the circumstances of new economy, which is being catalyzed by innovations. Therefore, the role of high-quality entrepreneurial education and its nurturing with the aim of developing entrepreneurial talent among young people has become more clear among scientists, educators and creators of economic policy.

Cljučne reči: obrazovanje, preduzetničko obrazovanje, preduzetničke sposobnosti

Keywords: education, entrepreneurial education, entrepreneurial skills

1. Uvod

Postoji nekoliko različitih pristupa u pogledu uticaja preduzetničkog obrazovanja na razvoj

preduzetničkih sposobnosti mladih. Jedan od pristupa se odnosi na istraživanje psiholoških karakteristika preduzetnika [2][3] [18] [4] [13] [15]. Drugi pristup se odnosi na programske sadržaje i pedagoške metode u razvoju preduzetničkih programa [14]. Treći pristup se zasniva na empirijskim pokazateljima koji potvrđuju tezu da edukacija za preduzetništvo povećava preduzetničke sposobnosti [5] [7][8].

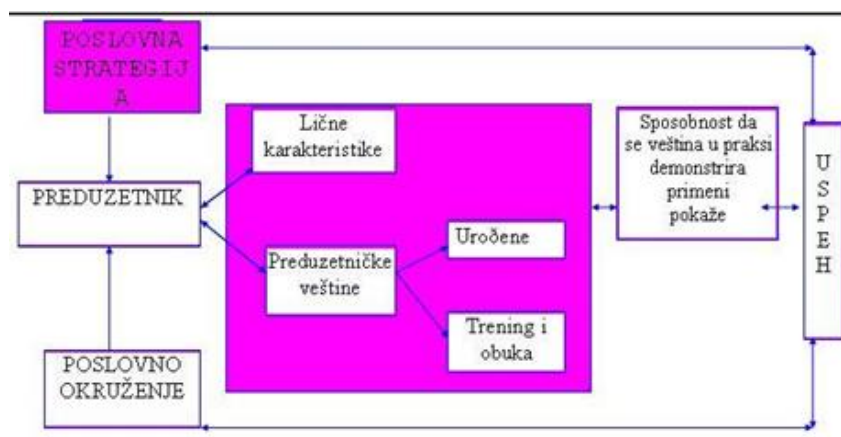
2. Pregled literature: Preduzetničko obrazovanje

Preduzetništvo je veoma heterogeni i kompleksni spoj pronicljivosti, sposobnosti predviđanja ili, čak, slutnji budućih događaja, spremnosti za prihvatanje nekonvencionalnih ideja, hrabrosti, upornosti i drugih prirodnih darova, a sa druge strane, ono je plod i povoljnih ambijentalnih okolnosti, dobrim delom vezanih za faktore i konstelacije koje umanjuju neizvesnost i rizik [10]. Ranija istraživanja pokazuju da identifikovanje i negovanje preduzetničkih potencijala kroz proces obrazovanja može u velikoj meri da doprinese dugoročnim ekonomskim benefitima [16][8]. Pre svega, podrška preduzetničkim aktivnostima preko preduzetničkog obrazovanja može da doprinese povećanju broja novih firmi i smanjenju nivoa nezaposlenosti, ali i smanjivanju grešaka u poslovanju firmi koja već egzistiraju.

Preduzetničko obrazovanje može takođe da bude važna komponenta ekonomske strategije koja je usmerena na podsticanje otvaranja novih radnih mesta [17]. Autori Robinson, Sexton [22] smatraju da obrazovanje u potpunosti ima pozitivan uticaj na preduzetništvo. Takođe, ono ima poseban značaj u pripremi mladih da budu odgovorni i preduzimljivi pojedinci koji će postati preduzetnici ili će se baviti istraživanjima u ovoj oblasti i doprineti održivom ekonomskom razvoju. Preduzetničko obrazovanje se generalno odnosi na programe koji promovišu preduzetništvo kao opciju u izboru karijere i vrše edukaciju u cilju sticanja veština i znanja za osnivanje i razvoj biznisa [26][3]. Tu se spontano postavlja jedno od važnih

pitanja: „Koja su to znanja i veštine koje treba obezbediti studentima tokom procesa edukacije?“ U literaturi se može naići na veliki broj različitih mišljenja. Jedno od takvih mišljenja, koje su prezentirali naučnici McMullan i Long (1987), smatra da obrazovni programi od koristi za preduzetnike treba da uvrste podsticanje kreativnog mišljenja, sposobnosti pregovaranja, razvoj novih proizvoda i liderstvo.

Na slici 1 možemo videti model preduzetničkog uspeha [9] na osnovu kojeg možemo zaključiti da uspeh preduzetnika, pored njegovih ličnih karakteristika, zavisi i od veština koje mogu biti urođene i stečene (kroz treninge i obuke).

Slika 1: Model preduzetničkog uspeha

Izvor: Herron L.: "Do Skills Predict Profits?". A study of Successful Entrepreneurship; Garland Publishing Inc, New York & London, 1994., str.55.)

Preduzetnički programi takođe treba da ponude znanja u detektovanju i ispitivanju poslovnih mogućnosti, kao i njihovo inkorporiranje u dugoročne biznis planove [26]. Autori Plaschka i Welsch [19] predložili su program usmeren na podsticanje kreativnosti, multidisciplinarni i procesno orijentisani pristup, kao i teoriju zasnovanu na njenoj upotrebljivosti u praksi.

3. Preduzetničke karakteristike

Literatura o preduzetničkim karakteristikama uključuje veliki broj preduzetničkih osobina koje se odnose na njihove psihološke attribute, ličnost, stavove i ponašanje. Jedno od najboljih istraživanja koje razmatra lične kvalitete preduzetnika, onih koji doprinose poslovnom uspehu, uradio je još 1971. godine Geoffrey

A. Timmons. U pomenutom istraživanju, Timmons je otkrio da svaki preduzetnik mora da poseduje sledećih devet kvaliteta:

1. Visok nivo energije
2. Dovoljno samopouzdanja kako bi se preuzeo umeren poslovni rizik
3. Sposobnost da okupi druge da rade sa njim i da budu produktivni
4. Visoke, ali realno postavljene ciljeve
5. Spremnost da uči od vlastitih grešaka
6. Posedovanje dugoročne vizije posla
7. Visoke poslovne standarde, koje je sam sebi postavio
8. Da se stalno zalaže za povećavanje konkurentskih prednosti svog posla
9. Da ima jasnu ideju da je zarađen novac od biznisa jedan od načina za

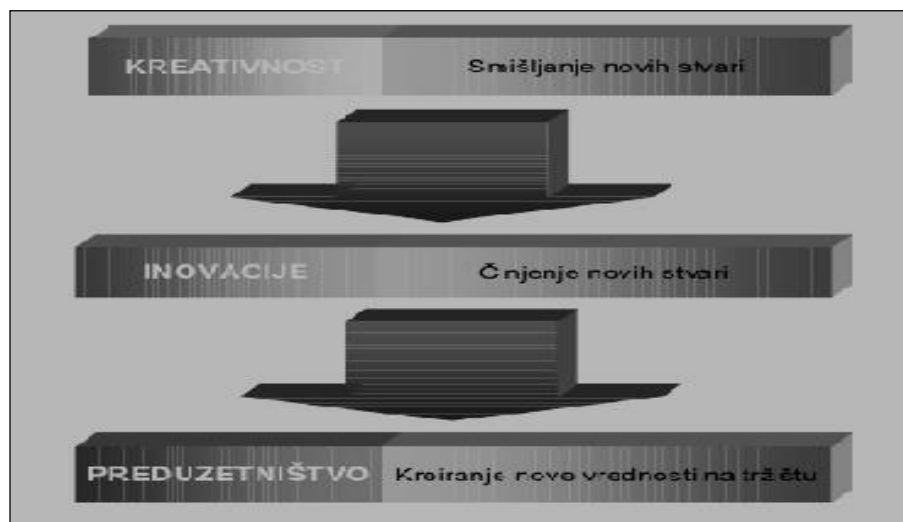
pokazivanje njegove uspešnosti i motivacija za dalje uspešno vođenje posla.

Iako se dugo smatralo da su preduzetnički kvaliteti urođeni, nedavna istraživanja pokazuju da su preduzetnički atributi iskustveno stečeni [6]. Ove karakteristike koje ne zavise od starosne dobi, mogu se podsticati i razvijati u ranim fazama procesa obrazovanja [11] [12]. Prema mišljenju Robinsona, Stimpsona, Hufnera i Hunta [23], demografske okolnosti ne povećavaju našu sposobnost da predvidimo preduzetničke sklonosti. Sa druge strane, psihološki atributi daju mogućnost da se lakše predvidi da li će se neka osoba baviti preduzetničkim aktivnostima [24]. Najbolje škole koje se bave ispitivanjem ličnih karakteristika preduzetnika su inspirisane životnim pričama najuspešnijih preduzetnika svih vremena, kao što su bili Henry Ford ili J.D. Rockefeller. Naučnici koji su se bavili proučavanjem i analizom ličnosti najuspešnijih preduzetnika, izvukli su zajednički imenitelj uspešnosti za sve njih [20]

- oni poseduju izuzetne intuitivne sposobnosti;

- imaju sposobnost na prepoznaju pravu poslovnu priliku i da brzo donesu odluku.

Uprkos tome što je ovaj pristup veoma prihvaćen i popularan među teoretičarima preduzetništva, on je po mišljenju Radović-Marković [20] prilično jednostran i ne pokriva sve psihološke aspekte. Stoga se pojavljuje druga grupa naučnika koja pripada psihološkoj školi i koja analizira bihevioralne aspekte ili aspekte ponašanja preduzetnika. Kourilsky [11] smatra da svaki preduzetnik koji želi da postigne uspeh treba da ima želju sa postignućem, da bude kreativan, da ima spremnost da preuzima rizik, da ima samopouzdanja, poseduje izraženu potrebu za nezavišnošću i samostalnošću, motivaciju i istrajnost. Međutim, naučnici Robinson, Stimpson, Hufner i Hunta [23] tvrde da je od postignuća za preduzetnika mnogo važnija otvorenost ka inovacijama i samopouzdanje. Na slici 2 možemo videti uticaj kreativnosti na inovacije i na razvoj preduzetništva. Kreativnost i inovacije predstavljaju glavne faktore preduzetništva koje ide u susret promenama u potrebama društva, kao i osnovni kriterijum razlikovanja preduzetnika od običnog biznismena [1].

Slika 2: Kreativnost i inovacije-osnov preduzetničkog procesa

Izvor: Babić, M., Ninković, R. (2007), „Preduzetništvo-Teorija, proces i praksa“, Mašinski fakultet, Kragujevac

Kourilsky [11] i Robinson et al. [23] smatraju da su inovacije i kreativnost posebno važne varijable za preduzetnički uspeh. Do ovih zaključaka su došli na osnovu istraživanja koje su sproveli u roku od 28 nedelja, na uzorku od 502 studenta

raspoređenih u 28 učionica. Svim ovim studentima su uvedeni programi preduzetništva u trajanju od tri časa nedeljno. Rezultati istraživanja su pokazali da studenti koji su pohađali ove programe nisu postali skloniji ka inovacijama sticanjem teorijskih znanja, ali zato

su oni koji su imali i praktični deo obuke i primenjivali stečena znanja na simulaciji otvaranja preduzećima, pokazali inovativne sposobnosti [21]. Ovo istraživanje predstavlja korak napred u teoriji preduzetništva, s obzirom na to da je ranija literatura sugerisala da preduzetničko obrazovanje doprinosi promeni stava prema preduzetništvu i bavljenju preduzetničkim aktivnostima kao izboru karijere, pomenuto i slična istraživanja zaključuju da obuka u domenu preduzetništva i sticanje praktičnih znanja direktno imaju značajan uticaj na preduzetničke karakteristike. Shodno tome, ova saznanja mogu da budu veoma podsticajna za obrazovne institucije da investiraju u ove programe i vrše obuku na svim nivoima obrazovanja, počevši još od najranijeg uzrasta dece. Na duži rok to može da ima vrlo pozitivne efekte na ekonomski razvoj preko razvoja preduzetničke kulture među mladima.

4. Zaključak

Identifikovanje i negovanje preduzetničkog potencijala među mladima može imati dugoročne implikacije na ekonomski razvoj svake zemlje. Naša istraživanja zaključuju da preduzetničko obrazovanje udruženo sa poslovnim iskustvom, može da utiče na karakteristike preduzetnika. Naime, studenti koji su prošli obuku u domenu preduzetništva i sticanja preduzetničkih veština imaju veće preduzetničke potencijale, više su motivisani, i imaju veće samopouzdanje u odnosu na one koji nisu prošli tu vrstu edukacije.

Bibliografija

1. Babić, M., Ninković, R. (2007), „Preduzetništvo-Teorija, proces i praksa „Mašinski fakultet, Kragujevac
2. Brockhaus, R.H., (1980). Risk-taking propensity of entrepreneurs, *Academy of Management Journal*, 23(3), 509-520.
3. Béchar, J. P. and J. M. Toulouse (1998). "Validation of a didactic model for the analysis of training objectives in entrepreneurship." *Journal of Business Venturing* 13: 317-332.
4. Boyd, N.G. & Vozikis, G.S. (1994). The influence of self-efficacy on the development of entrepreneurial intentions and actions. *Entrepreneurship: Theory and Practice*.
5. Ede, F.O., Panigrahi, B, & Calcich, S.E. (1998). African American students' attitudes toward entrepreneurship education. *Journal of Education for Business*, 73(5), 291-296.
6. Gorman, G., Hanlon, D., & King, W. (1997). Some research perspectives on entrepreneurship education, enterprise education and education for small business management: a ten-year literature review, *International Small Business Journal*. 15 (3), 56-79.
7. Hansemark, O. (1998). The effects of an entrepreneurship programme on need for achievement and locus of control of reinforcement. *International Journal of Entrepreneurship Behaviour and Research*, 4(1), 28-50.
8. Hatten, T. & Ruhland (1995). Student attitudes toward entrepreneurship as affected by participation in an SBI program. *Journal of Education for Business*, 7(4), 224-227.
9. Herron L.: *Do Skills Predict Profits? A study of Successful Entrepreneurship*; Garland Publishing Inc, New York & London, 1994., str.55.)
10. Ivković, D., Čukanović-Karavidić, M., Kvrđić, G. (2013) „Preduzetništvo kao faktor privrednog rasta i razvoja,“ *Trendovi u poslovanje, Sveska 1, br.1, Visoka poslovna škola strukovnih studija "Prof. dr Radomir Bojković" Kruševac*
11. Kourilsky, M.L. (1980). Predictors of entrepreneurship in a simulated economy. *The Journal of Creative Behavior*, 14(3), 175-199.
12. Kourilsky, M. L. and W. B. Walstad (1998). "Entrepreneurship and female youth: Knowledge, attitudes, gender differences and educational practices." *Journal of Business Venturing* 13: 77-88.
13. Krueger, N. & Brazeal, D. (1994). Entrepreneurial potential and potential entrepreneurs. *Entrepreneurship Theory & Practice*, 19(2), 91-104.
14. Leitch, C.M., & Harrison, R.T., (1999), "A Process Model for Entrepreneurship

- Education and Development", Entrepreneurial Behaviour & Research, Vol. 5 No. 3, 1999, pp. 83-109. © MCB University Press, 1355-2554
15. Littunen, H. (2000). Entrepreneurship and the characteristics of the entrepreneurial personality. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 6(6), 295-309.
 16. McClelland, D. C. & Winter, D.G. (1969), *Motivating Economic Achievement*. New York: the Free Press.
 17. McMullan, W.E., Long, W.A., & Graham, J.B. (1986). Entrepreneurship education in the nineties. *Journal of Business Venturing*, 2(3), 261-275.
 18. Montago, R., Kuratko, D. & Scarella, J. (1986). Perception of entrepreneurial success characteristics. *American Journal of Small Business*, 11, 1-8.
 19. Plaschka, G.R. & Welsch, H.P. (1990). Emerging structures in entrepreneurship education: Curricular designs and strategies, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 14(3), 55-71.
 20. Radovic Markovic, M. (2009), "Vrste preduzetništva i preduzetnika", IEN, Beograd, Srbija
 21. Rasheed H. (2003), *Developing Entrepreneurial Characteristics in Youth: The Effects of Education and Enterprise in Experience*, in *Ethnic Entrepreneurship: Structure and Process* (ed: Stile, C. & Gabraith, C),
 22. Robinson, P., & Sexton, E. (1994). The effect of education and experience on selfemployment success. *Journal of Business Venturing*, 9, 141-156.
 23. Robinson, P.B., Stimpson, D.V., Huefner, J.C., & Hunt, H.K. (1991), An attitude approach to the prediction of entrepreneurship, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 15(4), 13-31.
 24. Stewart, W.H., Watson, W.E., Carland, J.C., & Carland, J.W. (1999). A proclivity forentrepreneurship; a comparison of entrepreneurs, small business owners, and corporate managers. *Journal of Business Venturing*, 12(2), 189-214
 25. Timmons, J.A. (1971). Black Is Beautiful, Is It Bountiful? *Harvard Business Review*. (Nov-Dec): 81-94
 26. Vesper, K.H., & McMullan, W.E. (1988), *Entrepreneurship: Today courses, tomorrow degrees?*, *Entrepreneurship Theory & Practice*, 13(1), 7-13.

Istorija rada:

Rad primljen: 10.05.2016.

Prva revizija: 23.05.2016.

Prihvaćen: 26.05.2016.